

CAROL BLACK: SCHOOLING THE WORLD – THE WHITE MAN’S LAST BURDEN (A VILÁG [KI]OKTATÁSA – A FEHÉR EMBER UTOLSÓ TERHE)¹

Lévai Julianna: A világ (ki)oktatása

Gyermekközpontúság, új módszerek, integráció/inklúzió – leginkább ezek a fogalmak jutnak az eszünkbe, amikor arról gondolkodunk, mégis hogyan, milyen irányba kellene megváltoztatni a közoktatásunkat.

Ezzel a nézőponttal szakít radikálisan Carol Black *Schooling the World – The White Man’s Last Burden* (A világ (ki)oktatása – a fehér ember utolsó terhe) című gondolatébresztő dokumentumfilmje, nem kevesebbet állítva: a nyugati típusú oktatás elsődleges célja az, hogy a gyerekek a globális fogyasztói társadalom részévé, a nagyvállalatok kiszolgálóivá váljanak.

A *Schooling the World* a hagyományos, azaz önellátó és önfenntartó, úgynevezett „harmadik/fejlődő világbeli” közösségek felbomlásán (jobban mondva: felbomlasztásán) keresztül mutatja be, ahogy a nyugati típusú oktatás képviselői a nyugati értelemben vett (azaz materiális) jóléttel kecsegtetve bírják rá a családokat a beiskolázásra. Majd szembesülhetünk azzal is, mi az, amit ez az oktatás valóban nyújtani tud a számukra.

Bár a történet kiinduló- és középpontja Ladakh régió, Észak-India, a film globális szinten nyújt betekintést a nyugati típusú,

kezdetektől a gyarmatosítói, felsőbbrendűségi attitűdön alapuló iskoláztatásba, legyenek annak „tárgyai” az Amerikai Egyesült Államok, Kuba vagy épp a Fülöp-szigetek őslakosai. A gyerekeket erőszakkal emelték ki a családjukból és küldték bentlakásos oktatási intézményekbe, hogy „megszabadítsák” őket a saját kultúrájuktól, életmódjuktól, és „civilizált”, „művelt” fehér emberekké neveljék át őket.

A dokumentumfilmben megszólalóktól súlyos állítások (vádak) hangzanak el a nyugati típusú oktatás céljaival és következményeivel kapcsolatban, kontrasztba állítva a hagyományos közösségek generációról

„megszabadítsák”
őket a saját kultúrájuktól,
életmódjuktól

generációra hagyományozódó tudásával („bölcességével”). Vagyis mindazzal, ami a nyugati oktatáson nevelkedettek számára „primitív”, „nem tudás”, „civilizálandó”. Így jutunk el oda, hogy a környezetét, az őt körülvevő világot (a talajt, vizet, időjárást) ismerő „bölcesség” az intézményi oktatás során fragmentálódik – elvégre a munkaadóknak, nagyvállalatoknak erre a részleges tudásra van szükségük.

¹ A film megtekinthető itt: <https://schoolingtheworld.org/viewfilm>

Ahogy a filmben Vandana Shiva fogalmaz: a nyugati típusú oktatás célja, különösen az iparosodás kialakulásával, nem önálló, felelősségteljes polgárok nevelése, akik mindennel fel vannak vértézve ahhoz, hogy megbirkózzanak a saját életükkel és problémáikkal, hanem olyan „elemek” létrehozása, amelyeket be lehet építeni az ipari termelés rendszerébe.

Helena Norberg-Hodge arra hívja fel a figyelmet, hogy ma már az úgynevezett harmadik világban is ez a típusú oktatás lett az alap, amely emberek tömegeit teszi függővé a modern, központosított gazdaságtól, eltérítve őket a függetlenségüktől, saját kultúrájuktól és önbecsülésüktől.

Manish Jain az *Oktatást mindenkinek* elnevezésű UNESCO programot veszi górcső alá. Szomorúan konstatálja, hogy szinte senkiben nem támadtak kétségek egy olyan oktatási világprogrammal kapcsolatban, amely mögött támogatóan ott állnak a legnagyobb pénzügyi és gazdasági vállalatok. A kimondott cél, hogy minden gyermeket *bevigyenek az iskolába*, hogy azután a fejlődésükön keresztül a mainstream társadalom részévé válhassanak. De fel kell tennünk a kérdést – jegyzi meg Manish Jain –, hogy mit jelent a mainstream társadalom részének lenni manapság?

A tankönyvekből is süt a felsőbbrendűség-tudat, mondja Helena Norberg-Hodge. A nyugati, városias, fogyasztói szemléletű kultúráról mint haladásról írnak, a létezés egyetlen lehetséges módjáról, amelynek következtében a más kultúrákból érkező gyerekek úgy érezhetik: saját kultúrájuk, nyelvük, életmódjuk elmaradott, primitív és szegélynivaló.

Dolma Tsering és Manish Jain szavaiból azonban kiderül, ezt ma már nemcsak a

fiatalok gondolják így, hanem a falvak idősebb generációja is ekképp tekint magára. Miközben sokkal többet tudnak az életről, életük irányításáról, mint azok, akik iskolába járnak.

A ladakhi asszonyok elmesélik, ahogy a gyerekek, visszatérve a nagyvárosból, azt mondják: itt nincs semmi. Holott van saját földjük, házuk, ételük, hagyományuk és kultúrájuk. De vajon hova, milyen irányba vitte az úgynevezett *fejlődés* az embereket?

Mi az, amit a „fejlett”, „civilizált” nyugati típusú oktatás fel tud kínálni a materi-

ális jólét, az életszínvonal emelkedésének ígéretén túl az „elmaradott”, „primitív”, „harmadik világ-beli” közösségek fiataljai számára? A film felvillant néhányat a lehetőségek közül: figyelemhiány-

zavar, depresszió és más lelki problémák, pszichiátriai gyógyszerek, rendszeres falcolás, öngyilkosság, végzettség nélküli iskolaelhagyás, gyermekszegénység.

Helena Norberg-Hodge hozzáteszi: a közvélekedés szerint a modern oktatáson keresztül ki lehet törni a mélyszegénységből. De ha őszinték akarunk lenni, akkor kiderül, hogy ez nem történik meg. A premodern társadalmakban, rendszerekben ismeretlen volt az a fajta szegénység, amely a mai nagyvárosok nyomornegyedeiben megjelent, „hála” a gyarmatosításnak, a „fejlődésnek” és a „támogatásnak”. Ennek ellenére ma már a falvak lakóival is elhitegetik, hogy a jövő a modern, városi, fogyasztói kultúra. A családok pedig adósságokba vetik magukat, eladják házaikat, hogy megadhassák gyermekeiknek a *jövőhöz* szükséges oktatást azzal a reménnyel, hogy közigazdászként, orvosként majd nagyszerű munkájuk lesz a modern gazdaságban. Kevesebb, mint tíz százalék azoknak az aránya, akiknek ez valóban sikerül. Kilencven

sokkal többet tudnak az életről, életük irányításáról, mint azok, akik iskolába járnak

százalékuk számára a történet kudarccal végződik, s így anyagi értelemben sem válik jobbá az életük. Ezek a fiatalok azután depressziósak, frusztráltak és dühösek lesznek.

Manish Jain hangsúlyozza: olyan tehetőséges, csodálatos emberekről van szó, akik bukásként élnek meg a kudarcukat. Holott pont ők azok, akik képesek a jelenségeket más irányból, más módon látni, megközelíteni. Ám ezt a képességüket elnyomják az oktatás során, s helyett azokat jutalmazák, akik fragmentáltan, egydimenziósan gondolkodnak. A modern oktatás így kreálja a hierarchiát és egyenlőtlenséget anélkül, hogy az sokak számára észrevehető lenne.

A felsőbbrendűnek, egyedüli megoldásnak gondolt nyugati oktatás hegemoniája azonban nem csak az üzleti szféra, a vállalatok vagy épp a Világbank tevékenységén keresztül érvényesül. Terjesztésében részt vesznek nyugatról érkező civilek, sőt, civil szervezetek is.

Erről beszél többek között Helena Norberg-Hodge, aki szerint általában jószándékú emberekről van szó, akik azonban képtelenek összerakni a puzzle-t, illetve nem szembesülnek tevékenységeik következményeivel sem, hiszen többnyire nem töltenek el elég hosszú időt az adott területen. Ők pusztán „segíteni”, „fejlesztetni” akarnak – ahogy a filmben egy német önkéntestől elhangzik, „az öltözködéstől a mentális (sic!) támogatásig”. Annak ellenére, hogy jól érzik magukat a boldog, segítőkész, kedves emberek relatíve érintetlen közösségében, kultúrájában, mégis abban a hitben ringatják magukat, hogy az akkor lesz tökéletes, ha a nyugatihoz hasonlóvá válik.

Manish Jain a nyugati civil szervezetek szerepéről beszél hasonló aspektusból.

Mint mondja, ezek a jó szándékú szerveződések azon munkálkodnak ezekben a közösségekben, hogy integrálják őket a globális, pénzalapú gazdaságba. Valójában ezzel ahhoz „segítik” hozzá őket, hogy elveszítsék képességeiket az önfenntartásra, önállóságra. Nem értik annak a nagy játszmának a lényegét, amelyhez asszisztálnak.

Wade Davis a gyarmatosításnál is fenyegetőbbnek gondolja ma már azokat a civileket, akik a nyugati ideológiát közvetítik ezekben a közösségekbe, fel nem ismerve, hogy jó szándékuk milyen

abban a hitben ringatják magukat, hogy az akkor lesz tökéletes, ha a nyugatihoz hasonlóvá válik

következményekkel jár majd. Álláspontja szerint felháborító és arcátlan, ha belépve egy másik kultúrába, azzal indítunk: megnevelem/kioktatom a gyerekedet. Egészen más a történet – teszi hozzá

–, ha azt mondjuk: birtokában vagyunk bizonyos készségeknek, amelyeket talán te is fel tudsz használni. Azaz, az információ megosztása az egyetlen szándék, amely kölcsönös és megbecsült lehet.

Davis hazugságnak nevezte azt az állítást, hogy ha az emberek a nyugati gazdasági paradigma szerint kezdenek el működni, akkor majd csodálatos módon elérik azt a gazdagságot, amelyet a nyugat ma élvez. „Ez sosem fog megtörténni. Csak ami az energiaforrásokat illeti, ehhez négy Földre lenne szükség” – teszi hozzá. És hát persze, mit értünk az életminőség javulásán? Amikor azt mondjuk, hogy az „egy főre jutó jövedelem megnégyeszerződik”, az a mi értekeink szerint jót jelent. De mit jelent valójában például annak az embernek a szempontjából, aki a készpénz nélküli agrárgazdaságból elkerül egy kizsákmányoló munkahelyre Delhi egyik nyomornegyedébe? Vajon javult-e az életminősége attól, hogy a jövedelme megnégyeszerződött?

Ami a tradicionális kultúrákat illeti, Davis szerint szó sincs arról, hogy ezek az emberek kudarcot vallottak, csak mert nem váltak olyaná, mint mi. Ők egyszerűen saját választ adnak az alapvető kérdésre: mit jelent emberként létezni? A modern ipari társadalom csupán 300 éves, ennek alapján tehát nehezen kijelenthető, hogy minden kihívásra, amely az elkövetkezendő időszakban a fajunkra vár, tudjuk az összes választ.

„Nem voltak tökéletesek ezek a kultúrák – állítja Helena Norberg-Hodge –, de tudtak valamit a saját éghajlatukról, a saját földjükéről, vizeikről, és képesek voltak túlélni úgy, hogy közben független módon a saját életüket irányították. A modern oktatásban a gyerekek semmit nem tanulnak erről. Azaz, nem tudják, hogyan éljenek majd túl a saját környezetükben.”

A nyugati típusú kultúra csupán egy a sok között – hangsúlyozza Davis. Egy opció a repertoárból, egyfajta válaszlehetőség a kihívásokra, nem pedig, ahogy mi azt rövidlátó módon hinni szeretnénk, a *valódi világ*. Az oktatás pedig (élesen fogalmazva) egyfajta indoktrináció, kreált történet, amely bizonyos attitűdre nevel. A különböző szemléletű oktatások különböző szemléletű emberi lényeket „hoznak létre”. Egészen más lesz a földhöz való viszonya annak a coloradói fiatalnak, aki azt tanulja, hogy a hegy egy élettelen sziklahalom, amely arra vár, hogy kibányásszák, mint annak a dél-perui fiatalnak, aki számára a hegy lélekkel rendelkező védőistenség, amely egész életén keresztül irányítja sorsát.

De vajon akarnak-e mást az oktatástól a gyermekközpontú, integráció/inklúzió párti, új módszerekért kiáltó reformisták? – tehetjük fel a kérdést itt, Magyarországon is. Ha az érvek mögé nézünk, akkor azt láthatjuk, hogy nemigen. A cél ugyanaz, mint korábban: a gyerekek felkészítése, alkalmassá tétele a munkaerőpiacra, a megélhetésre, az anyagi(as) világra. Érezve a gyerekek növekvő ellenállását az intézményi oktatással szemben, a megoldást nem a cél, hanem az eszközök megváltoztatásában látják.

Érthető módon, hiszen mindannyian egy ilyen szemléletű oktatásban szocializálódunk, ennek köszönhetjük azt, ahogyan ma a világra tekintünk. Ezt azonban érdemes felidézünk ak-

kor, amikor a problémáinkról és a rájuk adott válaszokról gondolkodunk. A híreket figyelve a nyugati típusú megoldási javaslatok az ökológiai problémákra többnyire ugyanazok a 21. században, mint amelyek magukhoz a problémához vezettek: (4.) ipari forradalom, (zöldnek, megújulóknak nevezett) technológiák, (Green) New Deal, újabb munkahelyek teremtése, s mindezen keresztül a fő cél: a recesszióval szembenéző piacgazdasági rendszer felturbóztatása a fogyasztási szokások megújítása által.

Ezért is érdemes elgondolkodni a filmben megszólalók tanácsán, s tanulni a természettel relatíve még mindig szimbiózisban élő közösségektől. Már, ha komolyan gondoljuk a világ megmentését, és nem elsősorban a saját materiális jólétünkért aggódunk.

az oktatás pedig
(élesen fogalmazva) egyfajta
indoktrináció, kreált
történet
